

VIRTVS

Stoic Paradoxes

MARCUS TULLIUS CICERO

The Original

MOUSEIA

VIRTUS

Stoic Paradoxes

MARCUS TULLIUS CICERO

The Original

MOUSEIA

THIS EDITION

The complete source text in the original language, without translation.

THE WORK

Written 46 BCE · Philosophical essay

SOURCE

Original text from the Perseus Digital Library.

GAPS AND UNCERTAINTIES

Three losses in section 27 are marked [...]. Source brackets and supplements are retained; English follows the deletion of non in section 17. No human specialist review.

Movseia · movseia.org

Edition dated 29 October 2026

Contents

Preface	1
Paradox 1	3
Paradox 2	7
Paradox 3	9
Paradox 4	12
Paradox 5	15
Paradox 6	19

Preface

SECTION 1

Animadverti, Brvte, saepe Catonem, avvncvlvm tvvm, cvm in senatv sententiam diceret, locos gravis ex philosophia tractare abhorrentis ab hoc vsv forensi et pvblico, sed dicendo consequi tamen, vt illa etiam popvlo probabilia viderentvr;

SECTION 2

qvod eo maius est illi qvam avt tibi avt nobis, qvia nos ea philosophia plvs vtimvr, qvae peperit dicendi copiam et in qva dicvntvr ea, qvae non mvlsvm discrepent ab opinione popvlari, Cato avtem, perfectvs mea sententia Stoicvs, et ea sentit, qvae non sane probantvr in volgvs, et in ea est haeresi, qvae nvlsvm seqvitvr florem orationis neqve dilatat argvmentvm: minvtis interrogativncvlis qvasi pvntis qvovd proposit efficit.

SECTION 3

sed nihil est tam incredibile, qvovd non dicendo fiat probabile, nihil tam horridvm, tam incvltvm, qvovd non splendescat oratione et tamqvam excolatvr. qvovd cvm ita pvtarem, feci etiam avdacivs qvam ille ipse, de qvo loqvovr: Cato enim dvm taxat de magnitvdine animi, de continentia, de morte, de omni lavde virtvtis, de dis inmortalibvs, de caritate patriae Stoice solet oratoriis ornamentis adhibitis dicere; ego tibi illa ipsa, qvae vix in gymnasiis et in otio Stoici probant, lvdens conieci in commvnis locos.

SECTION 4

quae quia sunt admirabilia contraque opinionem omnium [ab ipsis etiam παράδοξα appellantur], temptare volvi possentne proferri in lucem [id est in forum] et ita dici, ut probarentur, an alia quaedam esset erudita, alia popularis oratio, eoque hos locos scripsi libentius, quod mihi ista παράδοξα quae appellant maxime videntur esse Socratica longeque verissima.

SECTION 5

accipies igitur hoc parvum opusculum, luctuatum his iam contractioribus noctibus, quoniam illud maiorum vigiliarum munus in tuo nomine adparuit, et degustabis genus exercitationum earum, quibus uti consuevi, cum ea, quae dicuntur in scholis θετικῶς, ad nostrum hoc oratorium transfero dicendi genus. hoc tamen opus in acceptum ut referas nihil postulo; non enim est tale, ut in arce poni possit, quasi Minerva illa Phidiae, sed tamen, ut ex eadem officina exisse adpareat.

Paradox 1

Paradoxon I

ἵτι μόνον τὸ καλὸν ἀγαθόν.

SECTION 6

CHAPTER 1

vereor ne cui vestrum ex Socraticorum hominum disputationibus, non ex meo sensu deprompta haec videatur oratio; dicam quod sentio tamen et dicam brevius quam res tanta dici potest. numquam hercule ego neque pecunias istorum neque tecta magnifica neque opes neque imperia neque eas, quibus maxime astricti sunt, voluptates in bonis rebus aut expetendis esse dixi, quippe cum viderem rebus his circumfluentis ea tamen desiderare maxime, quibus abundarent; neque enim umquam expletur nec satiatur cupiditatis sitis, neque solum ea qui habent libidine augendi crescuntur, sed etiam amittendi metu.

SECTION 7

in quo equidem continentissimorum hominum, maiorum nostrorum, saepe requiro prudentiam, qui haec inbecilla et commutabilia [pecuniae membra] verbo “bona” putaverunt appellanda, cum re ac factis longe aliter iudicavissent. potestne bonum cuiquam malo esse aut potest quisquam in abundantia bonorum ipse esse non bonus? atqui ista omnia talia videmus, ut et inprobi habeant et absint probis.

SECTION 8

quam ob rem licet inrideat si qui volt, plvs apvd me tamen vera ratio valebit quam volgi opinio; neqve ego vmquam bona perdidisse dicam, si quis pecvs avt svpellectilem amiserit, nec non saepe laudabo sapientem illvm, Biantem, vt opinor, qui nvmeratvr in septem: civs cvm patriam Prienam cepisset hostis ceteriqve ita fvgerent, vt mvlta de svs rebvs asportarent, cvm esset admonitvs a quodam vt idem ipse faceret, “ego vero” inquit “facio; nam omnia mecvm porto mea.”

SECTION 9

ille haec lvdibria fortunae ne sva qvidem pvtavit, qvae nos appellamvs etiam bona. qvid est igitvr, qvaeret aliquis, bonvm? si, qvod recte fit et honeste et cvm virtute, id bene fieri vere dicitvr, qvod rectvm et honestvm et cvm virtute est, id solvm opinor bonvm.

SECTION 10

CHAPTER 2

sed haec videri possvnt odiosiora, cvm lentivs dispvtantvr: vita atqve factis inlvstrata svnt svmmorum virorum [haec qvae verbis svbtillivs quam satis est, dispvtari videntvr]; qvaero enim a vobis, nvvm vllam cogitationem habvisse videantvr ii, qui hanc rein pvblicam tam praeclare fvndatam nobis reliqvervnt, avt argenti ad avaritiam avt amoenitatvm ad delectationem avt svpellectilis ad delicias avt epvlarvm ad volvptates? ponite ante ocvlos vnvm qvemqve [regvm].

SECTION 11

voltis a Romvlo? voltis post liberam civitatem ab iis ipsis, qui liberavervnt? quibvs tandem Romvlvs gradibvs escendit in caelvum? iisne, qvae isti bona appellant, an rebvs gestis atqve virtvtibvs? qvid? a Nvma Pompilio minvsne gratas dis immortalibvs capvdines ac fictilis vrnvlas fvisse quam felicitas Saliorvm pateras arbitramvr? omitto reliqvos; svnt enim omnes pares inter se praeter Svperbvm.

SECTION 12

Brvtvm si qvi roget, qvid egerit in patria liberanda, si qvis item reliquos eivsdem consilii socios, qvid spectaverint, qvid secvti sint: nvm qvis exsistat, cvi volvptas, cvi divitiae, cvi deniqve praeter officivm fortis et magni viri qvicqvam alivd propositvm fvisse videatvr? qvae res ad necem Porsennae C. Mvcivm inpvlit sine vlla spe salvtis svae? qvae vis Coclitem contra omnis hostivm copias tenvit in ponte solvm? qvae patrem Decivm, qvae filivm devota vita inmisit in armatas hostivm copias? qvid continentia C. Fabricii, qvid tenvitas victvs M'. Cvrii seqvebatvr? qvid dvo propvgnacvla belli Pvnici, Cn. et P. Scipiones, qvi Karthaginiensivm adventvm corporibvs svis interclvdendvm pvtaverunt? qvid Africanvs maior? qvid minor? qvid inter horvm aetates interiectvs Cato? qvid innvmerabiles alii?—nam domesticis exemplis abvndamvs—: cogitassene qvicqvam in vita sibi esse expetendvm nisi qvod lavdabile esse et praeclarvm videretvr?

SECTION 13

CHAPTER 3

veniant igitvr isti inrisores hvivs orationis ac sententiae, et iam vel ipsi iudicent, vtrvm se horvm alicivus, qvi marmoreis tectis ebore et avro fvlgentibvs, qvi signis, qvi tabvlis, qvi caelato avro et argento, qvi Corinthiis operibvs abvndant, an C. Fabricii, qvi nihil habvit eorvm, nihil habere volvit, similis malint?

SECTION 14

atqve haec qvidem, qvae modo hvc, modo illvc transfervntvr, facile addvci solent vt in bonis rebvs esse negent; illvd arte tenent accvrateqve defendvnt, volvptatem esse svmmvm bonvm: qvae qvidem mihi vox pecvdivm videtvr esse, non hominvm. tv, cvm tibi sive devs sive mater, vt ita dicam, rervm omnivm natvra dederit animvm, qvo nihil est praestantivs neqve divinivs, sic te ipse abicies atqve prosternes, vt nihil inter te atqve inter qvadripedem aliquam pvtes interesse? qvicqvam bonvm est, qvod non evm, qvi id possidet, meliorem facit?

SECTION 15

vt enim est quisque maxime boni particeps, ita est laudabilis maxime, neque est ullum bonum, de quo non is, qui id habeat, honeste possit gloriari. quid autem est horum in voluptate? melioremne efficit aut laudabiliorem virum? an quisquam in potiendis voluptatibus gloriando se et praedicatione ecfert? atqui si voluptas, quae plurimorum patrociniiis defenditur, in rebus bonis habenda non est, eaque quo est maior, eo magis mentem ex sua sede et statu demovet, profecto nihil est aliud bene et beate vivere nisi honeste et recte vivere.

Paradox 2

Paradoxon II

ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν

[In quo virtus sit, ei nihil deesse ad beate vivendum.]

SECTION 16

CHAPTER 1

nec vero ego M. Regvlvm aervmnosvm nec infelicem nec miservm vmqvam pvtavi; non enim magnitvdo animi crvciabatvr eivs a Poenis, non gravitas, non fides, non constantia, non vlla virtvs, non deniqve animvs ipse, qvi tot virtvtvm praesidio tantoqve comitav, cvm corpvs eivs caperetvr, capi certe ipse non potvit. C. vero Marivm vidimvs, qvi mihi secvndis rebvs vnvs ex fortvnatis hominibvs, adversis vnvs ex svmmis viris videbatvr, qvo beativs esse mortali nihil potest.

SECTION 17

nescis, insane, nescis, qvantas viris virtvs habeat; nomen tantvm virtvtis vsvrpas, qvid ipsa valeat ignoras: nemo potest non beatissimvs esse, qvi est totvs aptvs ex sese qvique in se vno sva ponit omnia. cvi spes omnis et ratio et cogitatio pendet ex fortvna, hvic nihil potest esse certi, nihil qvod exploratvm habeat permansvrvm sibi vnum diem; evm tv hominem terreto, si qvem eris nantvs, istis mortis avt exsilii minis: mihi vero qvicqv id acciderit in tam ingrata

civitate, ne recvsanti qvidem evenerit, non modo [non] repvgnanti. qvid enim ego laboravi avt qvid egi avt in qvo evigilarvnt cvrae et cogitationes meae, si qvidem nihil peperit tale, nihil consecvtvs svm, vt eo statv essem, qvem neqve fortvnae temeritas neqve inimicorvm labefactaret inivria? mortemne mihi minitaris,

SECTION 18

vt omnino ab hominibvs, an exsilivm, vt ab improbis demigrandvm sit? mors terribilis iis, qvorvm cvm vita omnia exstingvntvr, non iis, qvorvm lavs emori non potest; exsilivm avtem illis, qvibvs qvasi circvmscriptvs est habitandi locvs, non iis, qvi omnem orbem terrarvm vnam vrbem esse dcvnt. te miseriae, te aervmnae premvnt omnes, qvi te beatvm, qvi florentem pvtas; te lvidines torqvnt; tv dies noctisque crvciaris, cvi nec sat est qvod est et id ipsvm ne non divtrvnm sit fvtvrvn times; te conscientiae stimvlant maleficiorvm tvorvm; te metvs exanimant iudiciorvm atqve legvm; qvocvmqve adspexisti, vt fvriae sic tvae tibi occvrrvnt inivriae, qvae te svspirare libere non sinvnt.

SECTION 19

qvam ob rem vt inprobo et stvlto et inerti nemini bene esse potest, sic bonvs vir et sapiens et fortis miser esse nemo potest; nec vero, cvivs virtvs moresqve lavdandi svnt, eivs non lavdanda vita est, neqve porro fvgienda vita est qvae lavdanda est, esset avtem fvgienda, si esset misera. qvam ob rem qvicqv id est lavdabile, idem et beatvm et florens et expetendvm videri decet.

Paradox 3

Paradoxon III

ὅτι ἴσα τὰ ἀμαρτήματα καὶ τὰ κατορθώματα

SECTION 20

CHAPTER 1

“parva” inquit “est res.” at magna culpa; nec enim peccata rerum eventis, sed vitiis hominum metienda sunt: in quo peccatur, id potest aliud alio maius esse aut minus, ipsum quidem illud peccare, quoquo verteris, unum est. avri navem evertat gubernator an paleae, in re aliquantum, in gubernatoris inscitia nihil interest. lapsa est libido in muliere ignota, dolor ad pauciores pertinet, quam si petulans fvisset in aliqua generosa ac nobili virgine; peccavit vero nihilo minus, si quidem est peccare tamquam transire lineas, quod cum feceris, culpa commissa est: quam longe progrediare, cum semel transieris, ad evigendam transeundi culpam nihil pertinet. peccare certe licet nemini; quod autem non licet, id hoc uno tenetur, si arguitur non licere: id si nec maius nec minus umquam fieri potest, quoniam in eo est peccatum, si non licuit, quod semper unum et idem est, quae ex eo peccata nascuntur aequalia sint oportet.

SECTION 21

quod si virtutes sunt pares inter se, paria esse etiam vitia necesse est: atqui paria esse virtutes nec bono viro meliorem nec temperante temperantiorum nec. forti fortiorum nec sapienti sapientiorum posse fieri, facillime potest perspicui. an virum bonum dices, qui depositum nullo teste, cum lucrari inperne posset avri pondo decem, reddiderit, si idem in decem milibus non idem fecerit? aut temperantem, qui se in aliqua libidine continverit, in aliqua effuderit?

SECTION 22

una virtus est consentiens cum ratione et perpetua constantia; nihil huc addi potest, quo magis virtus sit, nihil demi, ut virtutis nomen relinquatur: etenim si bene facta recte facta sunt et nihil recto rectius, certe ne bono quidem melius quicquam inveniri potest. sequitur igitur ut etiam vitia sint paria, si quidem pravitates animi recte vitia dicuntur. atqui quoniam pares virtutes sunt, recte facta, quoniam a virtutibus proficiuntur, paria esse debent, itemque peccata, quoniam ex vitiis manant, sint aequalia necesse est.

SECTION 23

CHAPTER 2

“a philosophis” inquit “ista sumis.” metuebam ne a lenonibus diceres. “Socrates disputabat isto modo.” bene hercule narras; nam istum doctum et sapientem virum fuisse memoriae traditum est. sed tamen quaero ex te, quoniam verbis inter nos contendimus, non pugnis: utrum nobis est quaerendum quid baioli atque operarii an quid homines doctissimi senserint? praesertim cum hac sententia non modo verior, sed ne utilior quidem hominum vitae reperiri vlla possit. quae vis est enim quae magis arceat homines ab improbitate omni, quam si senserint nullum in delictis esse discrimen? aequae peccare se, si privatis ac si magistratibus manus adferant? quamcumque in domum stuprum intulerint, eandem esse labem libidinis?

SECTION 24

“nihilne igitur interest”—nam hoc dicet aliquis—“patrem quis necet anne servum?” nuda ista si ponas, iudicare qualia sint non facile possim. patrem vita privare si per se scelus est, Sagvntini, qui parentes suos liberos emori quam servos

vivere malvervnt, parricidae fvervnt: ergo et parenti non nvmqyam adimi vita sine scelere potest et servo saepe sine inivria non potest. cavsya igitvr haec, non natvra distingvit, qvae qvoniam vtro accessit, id fit propensivs, si vtroque adivncta est, paria fiant necesse est.

SECTION 25

illvd tamen interest, qvovd in servo necando, si id fit inivria, semel peccatvr, in patris vita violanda mvlta peccantvr: violatvr is qvi procreavit, is qvi alvit, is qvi ervdivit, is qvi in sede ac domo atqve in re pvblica conlocavit; mvltitvdine peccatorvm praestat eoqve poena maiore dignvs est. sed nos in vita non qvae cviqve peccato poena sit, sed qvantvm cviqve liceat spectare debemvs: qvicqvovd non oportet scelvs esse, qvicqvovd non licet nefas pvtare debemvs. etiamne in minimis rebvs? etiam, si qvidem rervm modvm figere non possvmvs, animorvm modvm tenere possvmvs.

SECTION 26

histrio si pavlvvm se movit extra nvmervvm avt si versvs pronvntiatvs est syllaba vna brevior avt longior, exsibilatvr, exploditvr: in vita tv, qvae omni gestv moderatior, omni versv aptior esse debet, in syllaba te peccasse dices? poetam non avdio in nvgris: in vitae societate avdiam civem digitis peccata dimetientem sva? si vis, sane sint breviora, leviora qvi possvnt videri? cvm qvicqvovd peccatvr pertvrbatione peccetvr rationis atqve ordinis, pertvrbata avtem semel ratione et ordine nihil possit addi, qvo magis peccari posse videatvr.

Paradox 4

Paradoxon IV

ὅτι πᾶς ἄφρων μαίνεται

[Omnis stultus insanire.]

SECTION 27

CHAPTER 1

ego vero te non stultum, ut saepe, non improbum, ut semper, sed dementem [...]

[...] rebus ad victum necessariis esse invictus [...] potest. sapientis animus magnitudine consilii, tolerantia rerum humanarum, contemptione fortunae, virtutibus denique omnibus ut moenibus saeptus vincitur et expugnabitur, qui ne civitate quidem pelli potest? quae est enim civitas? omnisne conventus etiam ferorum et inmanium? omnisne etiam fugitivorum ac latronum congregata unum in locum multitudine? certe negabis. non igitur erat illa tum civitas, cum leges in ea nihil valebant, cum iudicia iacebant, cum mos patris occiderat, cum ferro pulsus magistratibus senatus nomen in re publica non erat; praedonum ille concursus et te duce latrocinium in foro constitutum et reliquiae conivrationis a Catilinae frivris ad tuum scelus furoremque conversae non civitas erat.

SECTION 28

itaque pvlsvs ego civitate non svm, qvae nvllo erat: accersitvs in civitatem svm, cvm esset in re pvblica consvl, qvi tvml nvllo fverat, esset senatvs, qvi tvml occiderat, esset consensvs popvli liber, esset ivris et aeqvitatls, qvae vlncla svnt civitatls, repetita memoria. ac vide qvam ista tvi latrocinii tela contempserim: iactam et inmissam a te nefariam in me inivriam semper dvxi; pervenisse ad me nvmqvam pvtavi, nisi forte, cvm parietes distvrbabas avt cvm tectls sceleratas faces inferebas, meorvm aliquid rvere avt deflagrare arbitrabare:

SECTION 29

nihil neqve mevm est neqve cvivsqvam, qvoad avferri, qvoad eripi, qvoad amitti potest. si mihi eripvisses divinam animi mei conscientiam, meis cvrls, vigiliis, consiliis stare te invitissimo rem pvblicam, si hvivs aeterni beneficii inmortalem memoriam delevisse, mvlto etiam magis, si illam mentem, vnde haec consilia manarvnt, mihi eripvisses, tvml ego accepisse me confiterer inivriam; sed si haec nec fecisti nec facere potvisti, reditvm mihi gloriosvm inivria tva dedit, non exitvm calamitosvm. ergo ego semper civis, et tvml maxime, cvm meam salvtem senatvs exteris nationibvs, <vt> civis optvml, commendabat, tv ne nunc qvidem, nisi forte idem hostis esse et civis potest. an tv civem ab hoste natvra ac loco, non animo factisqve distingvis?

SECTION 30

CHAPTER 2

caedem in foro fecisti, armatis latronibvs templa tenvisti, privatorvm domos, aedis sacras incendisti: cvr hostis Spartacvs, si tv civis? potes avtem esse tv civis, propter qvem aliquando civitas non fvit? et me tvo nomine appellas, cvm omnes meo discessv exsvlasse rem pvblicam pvtent? nvmqvamne, homo amentissime, te circvmspicias? nvmqvam nec qvid facias considerabis nec qvid loqvare? nescis exsilivm scelervm esse poenam, mevm illvd iter ob praeclarissimas res a me gestas esse svceptvm?

SECTION 31

omnes scelerati atque inpii, quorum tu te ducem esse profiteris, quos leges exsilio adfici volunt, exsules sunt, etiam si solvi non mutarunt. an cum omnes te leges exsulem esse iubeant, <non eris tu exsul? exsul non> appelletur is, qui cum telo fuerit? ante senatum tua sica deprehensa est. qui hominem occiderit? plurimos occidisti. qui incendium fecerit? aedes Nympharum manu tua deflagavit. qui templa occupaverit? in foro castra posuisti.

SECTION 32

sed quid ego communis leges profero, quibus omnibus es exsul? familiarissimus tuus de te privilegium tulit, ut, si in opertum Bonae Deae accessisses, exsulares: at te id fecisse etiam gloriari soles. quo modo igitur tot legibus eiectus in exsilium nomen exsulis non perhorrescis? “Romae sum” inquit. et quidem in operto fuisti. non igitur ubi quisque erit, eius loci ius tenebit, si ibi eum legibus esse non oportebit.

Paradox 5

Paradoxon V

ὅτι μόνος ὁ σοφὸς ἐλεύθερος καὶ πᾶς ἄφρων δούλος
[Omnis sapientis liberos esse et stultos omnis servos.]

SECTION 33

CHAPTER 1

lavdetvr vero hic imperator avt etiam appelletvr avt hoc nomine dignvs pvtetvr. qvo modo avt cvi tandem hic libero imperabit, qvi non potest cvpiditatibvs svsis imperare? refrenet primvm libidines, spernat volvptates, iracvndiam teneat, coerceat avaritiam, ceteras animi labis repellat; tvvm incipiat aliis imperare, cvm ipse inprobissimis dominis, dedecori ac tvrpitvdini, parere desierit: dvm qvidem iis oboediet, non modo imperator, sed liber habendvs omnino non erit. praeclare enim est hoc vsvrpatvm a doctissimis—qvorum ego avctoritate non vterer, si mihi apvd aliquos agrestis haec habenda esset oratio; cvm vero apvd prvdenatissimos loqvar, qvibvs haec inavdita non sint, cvr ego simvlem me, si qvid in his stvdiis operae posverim, perdidisse?—dictvm est igitvr ab ervditissimis viris nisi sapientem libervm esse neminem.

SECTION 34

quid est enim libertas? potestas vivendi, ut velis. quis igitur vivit, ut volt, nisi qui recte vivit, qui gaudet officio, cui vivendi via considerata atque provisa est? qui ne legibus quidem propter metum paret, sed eas sequitur et colit, quod id salvare esse maxime iudicat; qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique nisi libenter ac libere; civis omnia consilia resque omnes, quas gerit, ab ipso profisciscuntur eodemque referuntur, nec est ulla res, quae plus apud eum polleat quam ipsius voluntas atque iudicium; cui quidem etiam, quae vim habere maximam dicitur, Fortuna ipsa cedit, si, ut sapiens poeta dixit, “suis ea cuique fingitur moribus.” soli igitur hoc contingit sapienti, ut nihil faciat invitus, nihil dolens, nihil coactus.

SECTION 35

quod etsi ita esse pleribus verbis disserendum est, illud tamen et breve et confitendum est, nisi qui ita sit adfectus, esse liberum neminem. servi igitur omnes improbi; nec hoc tam re est quam dictum inopinatum atque mirabile: non enim ita dicunt eos esse servos, ut mancipia, quae sunt dominorum facta nexu aut aliquo iure civili, sed, si servitus sit, sicut est, oboedientia fracti animi et abiecti et arbitrio carentis suo, quis neget omnis levis, omnis cupidus, omnis denique improbus esse servos?

SECTION 36

CHAPTER 2

an ille mihi liber, cui mulier imperat? cui leges inponit, praescribit, iubet, vetat quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet? poscit, dandum est; vocat, veniendum; eicit, abeundum; minatur, extimescendum. ego vero istum non modo servum, sed nequissimum servum, etiam si in amplissima familia natus sit, appellandum puto. atque in pari stultitia sunt, quos signa, quos tabulae, quos caelatum argentum, quos Corinthia opera, quos aedificia magnifica nimio opere delectant. “at sumus” inquit “principes civitatis.” vos vero ne conservorum quidem vestrorum principes estis;

SECTION 37

sed vt in magna familia svnt alii lavtiores, vt sibi videntvr, servi, sed tamen servi, vt atrienses, at qvi tractant ista, qvi tergent, qvi vngvnt, qvi verrvnt, qvi spargvnt, non honestissimvm locvm servitvtis tenent, sic in civitate, qvi se istarvm rervm cvpiditatibvs dedidervnt, ipsivs servitvtis locvm paene infimvm obtinent. “magna” inqvnt “bella gessi, magnis imperiis et provinciis praefvi.” gere igitvr animvm lavde dignvm: Aetionis tabvla te stvpidvm detinet avt signvm aliquod Polycleti; mitto vnde svstvlris, qvo modo habeas: intventem te, admirantem, clamores tollentem cvm video, servvm esse ineptiarvm omnivm ivdico.

SECTION 38

“nonne igitvr svnt illa festiva?” svnt; nam nos qvoqve ocvlos ervditos habemvs. sed, obsecro te, ita venvsta habeantvr ista, non vt vincla virorvm sint, sed vt oblectamenta pverorvm. qvid enim censes? si L. Mvmmivs aliquem istorvm videret matellionem Corinthvm cvpidissime tractantem, cvm ipse totam Corinthvm contempsisset, vtrvm illvm civem excellentem an atriensem diligentem pvtaret? revivescat M^o. Cvrvs avt eorvm aliquis, qvorvm in villa ac domo nihil splendidvm, nihil ornatvm fvit praeter ipsos, et videat aliquem svmmis popvli beneficiis vsvm barbatvlos mvllos exceptantem de piscina et pertractantem et mvrenarvm copia gloriantem, nonne hvnc hominem ita servvm ivdicet, vt ne in familia qvidem dignvm maiore aliquo negotio pvtet?

SECTION 39

an eorvm servitvs dvbia est, qvi cvpидitate pecvlii nvlam condicionem recvsant dvrrissimae servitvtis? hereditatis spes qvid iniquitatis in serviendo non svscipit? qvem nvtvm locvpletis orbi senis non observat? loqvitur ad volvntatem, qvicqvд denvntiatvm est facit, adsectatvr, adsidet, mvneratvr. qvid horvm est liberi?

SECTION 40

CHAPTER 3

quid denique servi non inertis? quid? iam illa cupiditas, quae videtur esse liberalior, honoris, imperii, provinciarum, quam dura est domina, quam imperiosa, quam vehemens! Cethego, homini non probatissimo, servire coegit eos, qui sibi esse amplissimi videbantur, munera mittere, nocte venire domum ad eum, precari, denique supplicare. quae servitus est, si haec libertas existimari potest? quid? cum cupiditatis dominatus excessit et alius est dominus exortus ex conscientia peccatorum, timor, quam est illa misera, quam dura servitus? adolescentibus paulo loquacioribus est serviendum; omnes, qui aliquid scire videntur, tamquam domini timentur; iudex vero quantum habet dominatum, quo timore nocentis adfici an non est omnis metus servitus?

SECTION 41

quid valet igitur illa eloquentissimi viri, L. Crassi, copiosa magis quam sapiens oratio “eripite nos ex servitute”? quae est ista servitus tam claro homini tamque nobili? omnis animi debilitati et humilis et fracti timiditas servitus est. “nolite sinere nos cuiquam servire.” in libertatem vindicari vult? minime; quid enim adiungit? “nisi vobis universis.” dominum mutare, non liber esse vult. “quibus et possumus et debemus.” nos vero, si quidem animo excelso et alto et virtutibus exaggerato sumus, nec debemus nec possumus: tu posse te dicito, quoniam quidem potes, debere ne dixeris, quoniam nihil quisquam debet nisi quod est turpe non reddere. sed haec hactenus. ille videat, quo modo imperator esse possit, cum eum ne liberum quidem esse ratio et veritas ipsa convincat.

Paradox 6

Paradoxon VI

ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος

[Qvod solvs sapiens dives.]

SECTION 42

CHAPTER 1

qvae est ista in commemoranda pecunia tua tam insolens ostentatio? solvsne tu dives? pro di immortales! egone me avdisse aliquid et didicisse non gavdeam? solvsne dives? qvid, si ne dives qvidem? qvid, si pauper etiam? qvem enim intellegimus divitem aut hoc verbum in quo homine ponimus? opinor in eo, cui tanta possessio sit, ut ad liberaliter vivendum facile contentus sit, qui nihil quaerat, nihil adpetat, nihil optet amplius.

SECTION 43

animus oportet tuus se iudicet divitem, non hominum sermo, neque possessiones tuae. nihil sibi deesse putat, nihil curat amplius, satius est aut contentus etiam pecunia: concedo, dives est. sin autem propter aviditatem pecuniae nullum quaestum turpem putas, cum isti ordini ne honestus quidem possit esse ullus; si cotidie fraldas, decipis, poscis, pacisceris, avfers, eripis, si socios spolias, aerarium expilas, si testamenta amicorum ne expectas quidem atque ipse supponis, haec utrum abundantis an egentis signa sunt?

SECTION 44

animvs hominis dives, non arca appellari solet. qvamvis ilia sit plena, dvm te inanem videbo, divitem non pvtabo; etenim ex eo, qvantvm cvique satis est, metivntvr homines divitiarvm modvm. filiam qvis habet, pecvnia est opvs; dvas, maiore; plvris, maiore etiam; si, vt aivnt Danao, qvinqvaginta sint filiae, tot dotes magnam qvaervnt pecvniam: qvantvm enim cvique opvs est, ad id accommodatvr, vt ante dixi, divitiarvm modvs. qvi igitvr non filias plvris, sed innvmerabilis cvpiditates habet, qvae brevi tempore maximas copias exhavrre possint, hvnc qvo modo ego appellabo divitem, cvm ipse egere se sentiat?

SECTION 45

mvlti ex te avdiervnt cvm diceres, neminem esse divitem, nisi qvi exercitvm alere posset svsv frvctibvs, qvod popvlvs Romanvs tantis vectigalibvs iam pridem vix potest: ergo hoc proposito nvmqvam eris dives ante, qvam tibi ex tvis possessionibvs tantvm reficietvr, vt eo tveri sex legiones et magna eqvitvm ac peditvm avxilia possis. iam fateris igitvr non esse te divitem, cvi tantvm desit, vt expleas id qvod exoptas. itaqve istam pavpertatem vel potivs egestatem ac mendicitatem tvam nvmqvam obscvre tvlisti.

SECTION 46

CHAPTER 2

nam vt iis, qvi honeste rem qvaervnt mercatvris faciendis, operis dandis, pvblicis svmendis, intellegimvs opvs esse qvaesito, sic, qvi videt domi tvae pariter accvsatorvm atqve indicvm consociatos greges, qvi nocentis et pecvniosos reos eodem te actore corrvptelam ivdicii molientis, qvi tvas mercedvm pactiones in patrociniis, † intercidas pecvniarvm in coitionibvs candidatorvm, dimissiones libertorvm ad defaenerandas diripiendasqve provincias, qvi expvliones vicinorvm, qvi latrocinia in agris, qvi cvm servis, cvm libertis, cvm clientibvs societates, qvi possessiones vacvas, qvi proscriptiones locvpletivm, qvi cladis mvnicipiorvm, qvi illam Svllani temporis messem recordetvr, qvi testamenta svbiecta, tot qvi svblatos homines, qvi

denique omnia venalia, edictum, decretum, alienam suam sententiam, forum, domum, vocem, silentium: quis hunc non potest confiteri sibi quaesito opus esse? cui quaesito autem opus sit, quis umquam hunc vere dixerit divitem?

SECTION 47

etenim divitiarum est fructus in copia, copiam autem declarat satietas rerum atque abundantia: quam tu quoniam numquam adsequere, numquam omnino es dives futurus. meam autem quoniam pecuniam contemnis, et recte—est enim ad vulgi opinionem mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica—, de me silebo, de re loquar.

SECTION 48

si censenda nobis sit atque aestimanda res, utrum tandem pluri aestimemus pecuniam Pyrrhi, quam Fabricio dabat, an continentiam Fabricii, qui illam pecuniam repudiabat? utrum avrum Samnitium an responsum M^o. Cuius hereditatem L. Pavli an liberalitatem Africani, qui eius hereditatis Q. Maximo fratri partem suam concessit? haec profecto, quae sunt summarum virtutum, pluri aestimanda sunt quam illa, quae sunt pecuniae. quis igitur, si quidem, ut quisque quod pluri est possidet, ita divitissimus habendus est, dubitet quin in virtute divitiae sint? quoniam nulla possessio, nulla vis auri et argenti pluri quam virtus aestimanda est.

SECTION 49

o di immortales! non intellegunt homines quam magnam vectigal sit parsimonia. venio enim iam ad sumptuosos, relinquo istum quaestuosum. capit ille ex suis praediis sescena sestertia, ego centena ex meis; illi avrata tecta in villis et sola marmorea facienti et signa, tabulas, suppellectilem et vestem infinite concupiscenti non modo ad sumptum ille est fructus, sed etiam ad faenus exiguus: ex meo teni vectigali detractis sumptibus cupiditatis aliquid etiam redundabit. uter igitur est divitior, cui deest an cui superat? qui eget an qui abundat? cuius possessio quo est maior, eo plus requirit ad se vendam, an quae suis se viribus sustinet?

SECTION 50

sed quid ego de me loquor, qui morum ac temporum vitio aliquantum etiam ipse fortasse in huius saeculi errore verser? M^o. Manilius patrum nostrorum memoria, ne semper Curius et Livianos loquamur, pauper tandem fuit? habuit enim aedificas in Carinis et fundum in Labicano. nos igitur divitiores, qui plura habemus? utinam quidem! sed non aestimatione census, verum victu atque cultu terminatur pecuniae modus.

SECTION 51

non esse cupidum pecunia est, non esse emacem vectigal est: contentum vero suis rebus esse maximae sunt certissimaeque divitiae. etenim si isti callidi rerum aestimatores prata et areas quasdam magno aestimant, quod ei generi possessionum minime quasi noceri potest, quanti est aestimanda virtus, quae nec eripi nec subripi potest, neque navfragio neque incendio amittitur, nec tempestatum nec temporum perturbatione mutatur!

SECTION 52

qua praediti qui sunt, soli sunt divites. soli enim possident res et fructuosas et sempiternas solique, quod est proprium divitiarum, contenti sunt rebus suis, satis esse putant quod est, nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt: improbi autem et avari, quoniam incertas atque in casu positas possessiones habent et plus semper appetunt nec eorum quisquam adhuc inventus est, cui quod haberet esset satis, non modo non copiosi ac divites, sed etiam inopes ac pauperes existendi sunt.